

Wstęp

Ropa i gaz, jako główne źródła globalnego zaopatrzenia w energię, były zawsze zasobami pozostającymi pod znacznym wpływem działań natury politycznej. Z uwagi na ich fundamentalne znaczenie dla państw były także często wyłączone spod działań natury prawnej. Prognozy na 2035 r. pozwalają oczekiwać, że ropa i gaz nadal pozostaną dominującymi źródłami światowej energii pierwotnej¹. W związku z tym pewny dostęp konsumentów do ropy naftowej i gazu, po rozsądnych cenach, będzie stanowił pierwszoplanową wartość strategiczną i niewątpliwie będzie przedmiotem interwencji rządowych. Dla państw producenckich ropa naftowa i gaz są natomiast często dominującymi źródłami dochodów, a tym samym kluczowymi motorami wzrostu ich gospodarek. Podjęcie problematyki globalnego zarządzania ropą naftową i gazem w prawie międzynarodowym jest uzasadnione ze względu na jej znaczenie dla całej światowej społeczności.

Konceptualizacja problematyki globalnego zarządzania doprowadziła do wyłonienia się pojęcia „kompleksu reżimów” (*regime complex*), a następnie do prowadzenia badań nad jego temporalnymi zmianami². Wyrażenie to opisuje szereg częściowo nakładających się na siebie i niehierarchicznych instytucji regulujących dany obszar merytoryczny³, a jego zakres pojęciowy jest zbliżony do zakresu pojęciowego terminu „architektura globalnego zarządzania” (*global governance architecture*) zdefiniowanego jako nadrzędny system instytucji publicznych i prywatnych, które są ważne i aktywne w danej sferze polityki światowej⁴. Prawo światowe charakteryzuje dynamiczna wielość operacji, podczas których równoległe systemy normatywne o różnym pochodze-

¹ BP Energy Outlook 2017, <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/energy-outlook-2017/bp-energy-outlook-2017.pdf> (dostęp: 11.6.2017 r.).

² Por.: J. Colgan, R. Keohane, T. Van de Graaf, Punctuated equilibrium in the energy regime complex. *The Review of International Organizations* 2012, t. 7, Nr 2, s. 117–143; L. Baccini, V. Lenzi, P. Thurner, Global energy governance: Trade, infrastructure, and the diffusion of international organizations. *International Interactions* 2013, t. 39, Nr 2, s. 192–216; obszernie: T. Van de Graaf, *The Politics and Institutions of Global Energy Governance*, Basingstoke 2013.

³ Termin zdefiniowany przez: K. Raustiala, D. Victor, The regime complex for plant genetic resources. *International Organization* 2004, t. 58, Nr 2, s. 277–309.

⁴ Termin zdefiniowany przez: F. Biermann, P. Pattberg, H. van Asselt, F. Zelli, The fragmentation of global governance architectures: A framework for analysis, *Global Environmental Politics* 2009, t. 9, Nr 4, s. 14–40.

niu wzajemnie się pobudzają, wiążą się ze sobą i przenikają się⁵. Nie tworzą one jednak jednolitych porządków nadrzędnych, które wchłonęłyby ich części, lecz współistnieją nadal w sposób heterarchiczny. Już nie nakazy polityki państw determinują dyferencjację prawa światowego, lecz ekspansja organizacji międzynarodowych i reżimów regulacyjnych, które wbrew swojemu pochodzeniu z umów międzynarodowych wyrosły na samodzielne porządki prawne⁶. Pojawienie się globalnych reżimów nie oznacza zatem harmonizowania się porządków prawnych, lecz jest związane z tworzeniem nowej formy wewnętrznej dyferencjacji i kształtowaniem nowej fragmentacji⁷, która różnicuje prawo światowe według ponadnarodowych jednolitych reżimów prawnych specyficznych dla regulowanego przedmiotu. W konsekwencji mamy do czynienia z całym wachlarzem reżimów, w ramach których widoczne są akty prawne krajowe, międzynarodowe i ponadnarodowe. Dla potrzeb niniejszej publikacji przyjęto hipotezę, że w obszarze globalnego zarządzania można wyróżnić kompleks reżimów odnoszący się specyficznie do wydobycia zasobów ropy naftowej i gazu, który ma służyć interesowi narodów jako członków społeczności międzynarodowej.

Metoda badawcza niniejszej pracy jest oparta na koncepcji *G. Teubnera* i *A. Fischer-Lescano*, zainspirowanej teorią systemów *N. Luhmana*⁸. Zdaniem tych Autorów celem badań nad prawem powinno być identyfikowanie konkretnych systemów regulacyjnych, a następnie badanie ich powstania i interakcji międzysystemowej, w poszukiwaniu modelu ogólnego. Uważają przy tym za zasadne zadawanie pytań o to, co składa się na dany system, jak zmieniają się systemy i oddziałują na siebie nawzajem, jak rozstrzygane są konflikty między systemami oraz, w jaki sposób systemy te są chronione⁹.

⁵ Por. *M. Amstutz, V. Karavas*, *Weltrecht: Ein Derridasches Monster*, (w:) *G.-P. Calliess, A. Fischer-Lescano, D. Wielsch, P. Zumbansen* (red.), *Soziologische Jurisprudenz, Festschrift für Gunther Teubner zum 65. Geburtstag*, Berlin 2009, s. 645–672.

⁶ Por. *A. Hasenclever, P. Mayer, V. Rittberger*, *Theories of international regimes*. Cambridge studies in international relations, t. 55, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 162 i nast.

⁷ *A. Fischer-Lescano, G. Teubner*, *Fragmentierung des Weltrechts. Vernetzung globaler Regimes statt etatistischer Rechtseinheit*, (w:) *M. Albert, R. Stichweh* (red.), *Weltstaat – Weltstaatlichkeit: Politische Strukturbildung nach der Globalisierung*, Wiesbaden 2005, s. 10.

⁸ *N. Luhmann*, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt 1997, s. 595. Zob. także: *N. Luhmann*, *Social Systems*, Stanford 1995; *N. Luhmann*, *Law as a Social System*, Oxford 2004. Zob. także: *J. Osiejewicz*, *Harmonizacja prawa państw członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa 2016, s. 7–9; *J. Osiejewicz*, *La frammentazione del diritto mondiale come determinante della sua armonizzazione*, *Rivista Diritto e Processo / derecho y proceso – right & remedies* 2016, s. 374–387; *J. Osiejewicz*, *Antropocentryczna lingwistyka języków specjalistycznych*, (w:) *S. Grucza, M. Olpińska-Szkielko, M. Płużyczka, I. Banasiak, M. Łączek* (red.), *F. Grucza*, *Dzieła zebrane*. Tom 1. O nauce prof. Franciszka Gruczy. Wydanie jubileuszowe z okazji 80. rocznicy urodzin, Warszawa 2017, s. 181–194.

⁹ Zob.: *G. Teubner, A. Fischer-Lescano*, *Regime-Collisions: The Vain Search for Legal Unity in the Fragmentation of Global Law*, *Michigan Journal of International Law* 2004, t. 25, s. 999–1046; *G. Teubner*, *The King's Many Bodies: The Self-Deconstruction of Law's Hierarchy*, *Law*

Niniejsza praca za cel badawczy obiera zidentyfikowanie systemu regulacyjnego globalnego zarządzania zasobami ropy i gazu w prawie międzynarodowym. Cel ten ukierunkowano na zagadnienia szczegółowe, które koncentrują się na zbadaniu genezy tego systemu, jego ewolucji i struktury, a także na zidentyfikowaniu dóbr chronionych przez ten system oraz zakresu ich ochrony w przedmiotowym obszarze. Problem badawczy oparto na następujących założeniach:

- 1) zasoby ropy naftowej i gazu są rozmieszczone globalnie, na terytoriach zarówno państwowych, jak i niepaństwowych;
- 2) zasoby ropy naftowej i gazu są objęte treścią zasady stałej suwerenności nad zasobami i bogactwami naturalnymi;
- 3) zasada stałej suwerenności nad zasobami i bogactwami naturalnymi jest otwarta na zmiany mogące wpływać na zakres i sposoby korzystania z zasobów ropy naftowej i gazu;
- 4) z uwagi na współlistnienie, przenikanie się i ząbienie się reżimów prawnych, nie jest możliwe jednoznaczne wskazanie kręgu instytucji zaangażowanych w globalne zarządzanie zasobami ropy i gazu jako źródłami energii, ani też jednoznaczne wskazanie dóbr objętych ochroną przez te reżimy, lecz jedynie dokonanie ich mniej lub bardziej trafnego wyboru. Dla realizacji przyjętych celów i zadań szczegółowych, zastosowano następujące metody badawcze: dogmatyczną, obserwacyjnohistoryczną, analizy krytycznej oraz porównawczą i przeprowadzono analizę źródeł prawa międzynarodowego, przyjętych w relevantnym obszarze; analizę orzecznictwa trybunałów międzynarodowych z przedmiotowego zakresu; studia literaturowe; syntezę na podstawie wyników analizy; wnioskosowanie. Dla identyfikacji kompleksu reżimów odnoszącego się specyficznie do zarządzania zasobami ropy naftowej i gazu zastosowano wyjaśnianie przyczynowe: a) intencjonalne, ukierunkowane na przedmiot (ropa naftowa i gaz) i podmiot praw i obowiązków objętych pojęciem zasady suwerenności nad zasobami naturalnymi a także na zakres tej zasady oraz b) funkcjonalne, ukierunkowane na funkcje instytucji prawnych z zakresu zarządzania zasobami ropy i gazu, ukształtowane pod wpływem pojawiania się coraz silniej umocowanych praw i obowiązków w obszarach uznawanych za reprezentatywne dla interesu społeczności międzynarodowej.

Rozprawa składa się z czterech głównych rozdziałów, poprzedzonych wstępem zawierającym zwięzły opis koncepcji stanowiących jej ramę teoretyczną. Rozdział pierwszy służy objaśnieniu genezy i ewolucji zasady stałej suwerenności nad zasobami i bogactwami naturalnymi, a także jej treści normatywnej. W rozdziale drugim zaprezentowano prawa i obowiązki państw wynikające z zasady stałej suwerenności nad zasobami naturalnymi wskazując, że twierdzeniom i sformułowaniom praw inspirowanych tą zasadą towarzyszy nałożenie obowiązków, zmierzających do wprowadzenia lub też przy-

& Society Review 1997, t. 31, s. 763–788; G. Teubner, Contracting Worlds: The Many Autonomies of Private Law, Social & Legal Studies 2000, t. 9, s. 339–417.

wrócenia równowagi między prawami i interesami wszystkich zaangażowanych stron i ochrony jakości i różnorodności zasobów naturalnych, także dla przyszłych pokoleń. W rozdziale trzecim skoncentrowano się na istocie globalnego zarządzania ropą i gazem. Wyjaśniono aspekty terminologiczne dotyczące pojęć występujących w tym obszarze, a także omówiono architekturę instytucjonalną globalnego zarządzania w sektorze naftowo-gazowym i wskazano specyficzne dla niego wyzwania prawne. Rozdział czwarty obejmuje omówienie zidentyfikowanego kompleksu reżimów globalnego zarządzania zasobami ropy i gazu, na który składają się regulacje odnoszące się do: handlu, inwestycji, środowiska, zasobów morskich, przejrzystości i rozliczalności oraz społeczności lokalnych. Podsumowanie pracy służy weryfikacji hipotezy badawczej oraz prezentacji osiągniętych wyników i wyprowadzonych wniosków.

Luty 2018 r.

Dr Joanna Osiejewicz